

гуманістичних наук (Археологія), професор кафедри археології Барбарікуму та римських провінцій відділу археології Варшавського університету

(власне ім'я, прізвище, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)

на засіданні « 13 » вересня 20 24 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки

(галузь знань)

Владиславу ЩЕПАЧЕНКУ

(власне ім'я, прізвище здобувача (ки) у давальному відмінку)

на підставі публічного захисту дисертації « Соціально-економічний розвиток населення пізньоримського часу – початку доби Великого переселення народів на території України: за матеріалами скляного посуду черняхівської культури »

(назва дисертації)

за спеціальністю (спеціальностями) 032 Історія та археологія

(код і найменування спеціальності (спеціальностей))

відповідно до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти)

Дисертацію виконано у (в) Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерства освіти і науки України, м. Харків

(найменування закладу вищої освіти (наукової установи), підпорядкування, місто)

Науковий керівник (керівники) Андрій ТОКАРЕВ, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

(власне ім'я, прізвище, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада)

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису (наводиться аналіз дисертації щодо дотримання вимог пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами)).

Здобувач (ка) має 4 наукових публікацій за темою дисертації, з них 2 у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science та 2 у періодичних наукових виданнях, що входять до міжнародних науково-метричних баз Scopus або Web of Science держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу (Словачія) (наводиться аналіз наукових публікацій щодо дотримання вимог пунктів 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії) (азначити наукові публікації):

1. Shchepachenko, V., 2020. Glasschalen vom Typ Weklice aus den Gräbern 110 und 211 des spätkaiserzeitlich-/frühvölkerwanderungszeitlichen Gräberfeldes Vojtenki 1. Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akademie vied, 67-1. pp. 77-101.

2. Щепаченко, В. І., 2022. Скляний посуд пізньоримського часу з Війтенків: технологічний аспект. Археологія, 1, с. 121-153.

3. Щепаченко, В. І., 2023. Скляні чаші з оплавленим краєм вінець у черняхівській культурі: проблема походження. Археологія, 2, с. 98-136.

4. Shchepachenko, V., 2023. Early Migration Period Glassware in Chernyakhiv Culture. Networks of Distribution (Based on Glass Finds from Viitenky and Velyka Buhaiivka Burial Grounds). Slovenská archeológia, LXXI-2. pp. 345-376.

У дискусії взяли участь (голова, рецензенти, офіційні опоненти, інші присутні) та висловили зауваження:

1. Валерій СКИРДА, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Зокрема, рецензент зазначив, що деякі твердження автора дисертації видаються малообґрунтованими. Наприклад, Владислав припускає існування різних центрів виробництва скляного посуду у Барбарікумі, засновуючись лише на морфологічних і технологічних особливостях артефактів. Хоча, як на мене, такі відмінності можуть бути наслідком різноманітних явищ, зокрема, еволюції технології у часі, тощо.

Досить дискусійним видається і твердження автора про виникнення другої технологічної традиції раніше за формування черняхівської культури, власне як і її зв'язок із майстернею в Комарові. Особливо зважаючи на те, що а ні час функціонування майстерні, а ні асортимент місцевої продукції наразі не є чітко визначеними.

Нарешті, важко погодитися, на думку рецензента, із однозначними висновками про походження деяких типів скляного посуду, розповсюдженого на території Римської імперії, та шляхів їх потрапляння до черняхівського населення. Насамперед, з огляду на неоднаковий рівень дослідження різних провінцій та доступності цих матеріалів для вивчення. Наприклад, для окремих типів посудин здобувач взагалі наводить лише поодинокі аналоги з території Імперії.

2. Ростислав ТЕРПИЛОВСЬКИЙ, доктор історичних наук, професор, професор кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У своєму відгуку Ростислав Всеволодович Терпиловський окрім деяких зазначених вище тверджень наводить декілька зауважень. Зокрема він вбачає певні протиріччя між процесами початку доби Великого переселення народів – просуванням гунів у Східну Європу та міграцією частини черняхівського населення на правий берег Дунаю з одного боку та масовим напливом скляного посуду до місцевого варварського населення з іншого.

Окремі запитання у опонента викликали і твердження про період формування культури, який автор у тексті обмежує другою третиною IV ст. Додаткової аргументації, на думку Ростислава Всеволодовича, бракує припущенню про «існування системи перерозподілу скляного посуду між різними соціальними групами черняхівського суспільства, основні механізми якої, очевидно, контролювалися представниками місцевої верхівки».

3. Барбара НЕЗАБІТОВСЬКА-ВИШНЕВСЬКА, доктор габілітований гуманістичних наук (Археологія), професор Інституту археології Університету Марії Кюрі-

Склодовської у Любліні

Дослідниця звернула увагу на те, що невеликих доповнень потребують зіставлення деяких типів скляних посудин поза межами ареалу черняхівської культури позначені у тексті дисертації та додатках до неї.

На думку опонента, іноді автор трохи «губиться» між відносним і абсолютним датуванням, зокрема, коли намагається продемонструвати датування окремих типів посуду, використовуючи хронологічні системи, розроблені для різних частин європейського Барбарікуму. Трохи шкода, що автор не спробував перевірити датування принаймні тих черняхівських поховальних комплексів, де поруч зі скляними посудинами були знайдені «місцеві речі», які є добрими хронологічними маркерами (наприклад, фібули). Можливо, період циркуляції окремих типів посуду виглядав би чіткіше обґрунтованим, якщо датування черняхівських комплексів із такими посудинами розмістити у каталозі поховань.

Не дуже надійними, на думку пані Барбари, видаються розрахунки щодо розміщення посуду у похованнях різної статі, зокрема з огляду на незначну кількість антропологічних визначень людських останків із комплексів, включених до каталогу. Але це не є докором на адресу Здобувача, а лише констатацією факту. Професор Незабітовська-Вішневська вважає, що це одне із найцікавіших питань для майбутніх досліджень, яке варто було б розширити із залученням визначень статі осіб, похованих у кремаційних могилах. Цікаво порівняти типи посудин, що зустрічаються в похованнях обох статей, а також звернути увагу на окремі фрагменти скляних посудин в інгумаційних похованнях: чи є їх розміщення наслідком післядепозиційних процесів або порушення поховань, чи результатом свідомого обряду.

На думку дослідниці, у тексті також бракує узагальнення, яке б містило кількість фрагментів посуду, що не були оплавлені, і тих, що мають сліди перебування на поховальному вогнищі. У цьому контексті також варто було б звернути увагу на традицію так званих шарів трупоспалення, що спостерігається в пізньоримський час, зокрема на деяких могильниках вельбарської культури та масломенчської групи, а також на пошарові могильники добродзеньської групи.

Цікавим було б звернути увагу на наявність у похованнях черняхівської культури скляних жетонів, частина з яких, імовірно, вироблялася в Комарові.

4. Бартош КОНТНИ, доктор габілітований гуманістичних наук (Археологія), професор кафедри археології Барбарікуму та римських провінцій відділу археології Варшавського університету

Одне із основних зауважень професора Контного теж стосується датування окремих типів посуду. Зокрема, він зазначає, що Автор паралельно використовує відносну та абсолютну хронологію, однак інколи автор механічно «перекладає» одну хронологію на іншу, що є методично сумнівним підходом. На думку опонента, здобувач занадто некритично ставиться до висновків інших авторів у сфері хронології. Хоча встановлення відносної хронології багатьох комплексів зі скляним посудом було цілком можливим, беручи до уваги супровідні знахідки, такі як пряжки, застібки, гребені тощо. Гарним рішенням цієї проблеми, як вважає дослідник, могло б бути розміщення інформації щодо хронології посуду/комплексів у додатках.

Професор Контни зауважує, що у визначенні негативних чинників, які обмежують репрезентативність скляних предметів як археологічного джерела варто розглянути вплив постпродукційних та постдепозиційних факторів на зміну забарвлення скла, причому йдеться не лише про іризацію.

На думку пана Бартоша, мало уваги приділено питанню походження ремісників, які виготовляли черняхівське скло. Чи були це римляни, які виробляли його на потреби готських еліт, полонені, варвари, які набули навичок скляного виробництва під час навчання в провінціях тощо?

Тоді як у роздумах про роль склярства і скляних виробів на території черняхівської культури можливо варто було звернути увагу на виробництво емалей. Звісно, це окрема тема, але згадка про неї для повнішого висвітлення питань, порушених у дисертації, була б цінною і могла б пролити світло на полегшення адаптації набагато складніших технік склярства.

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,

«Проти» 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує/відмовляє у присудженні

Владиславу ЩЕПАЧЕНКУ

(власне ім'я, прізвище, здобувача (ки) у давальному відмінку)

ступінь/ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки

(галузь знань)

за спеціальністю (спеціальностями) 032 Історія та археологія

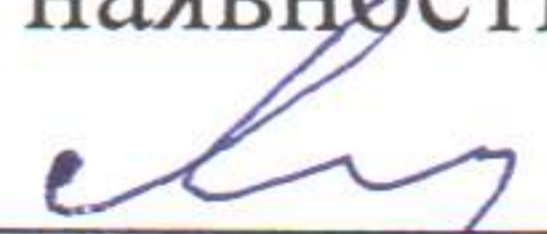
(код і найменування спеціальності (спеціальностей))

відповідно до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти)

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Окрема думка члена разової ради додається (за наявності).

Голова разової спеціалізованої вченої ради

(підпис)

Михайло ЛЮБИЧЕВ

(власне ім'я та прізвище)

